als Roomsch-Katholieken of Israëlieten, beschouwd worden als leden der Protestantsche Kerk", bestaat niet. Wellicht werden bedoeld de bepalingen, dat, »de protestanten in Nederlandsch-Indië voortaan maar één kerkgenootschap (zullen) vormen" (art. 1 van het Koninklijk besluit van 11 December 1835 nº. 88, opgenomen in *Indisch Staatsblad* 1844, nº. 34), zoomede dat »tot het Protestantsche Kerkgenootschap in Nederlandsch-Indië behooren allen, die aldaar op belijdenis des geloofs tot ledematen zijn aangenomen, — zij die in de Protestantsche Kerken gedoopt zijn, en diegenen welke in andere landen, als tot de Protestantsche kerkgenootschappen behoorende erkend, zich (in Nederlandsch-Indië) ter nederzetten, mits door behoorlijke bewijzen of attestatiën van hunnen doop of lidmaatschap buiten 's lands hebbende doen blijken" (art. 1 van het Reglement op het Bestuur der Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië goedgekeurd en gearresteerd bij Koninklijk besluit van 28 October 1840 nº. 57, opgenomen in *Indisch Staatsblad* 1844 nº. 34). Uit deze beide bepalingen volgt wel dat de in Nederlandsch-Indië verblijvende protestanten tot één kerkgenootschap zijn vereenigd, doch niet hetgeen in het Voorloopig Verslag wordt vooropgesteld. Voorts kan nog worden gewezen op art. 2 van het Koninklijk besluit van 28 October 1840 nº. 57, waarin ten aanzien van de in art. 1 genoemde protestanten wordt gezegd: »Deze alleu blijven tot het Protestantsche kerkgenootschap behooren, zoolang zij niet vrijwillig en duidelijk verklaard hebben zich daarvan af te scheiden of om wettige redenen daarvan afgescheiden zijn." Hieruit blijkt dat de protestanten individueel niet behoeven te blijven behooren tot het Protestantsche kerkgenootschap en er dus ook protestanten zijn die niet beschouwd worden tot dat kerkgenootschap te behooren.

In hoever de hier genoemde bepalingen zouden moeten worden gewijzigd indien nopens de inrichting van het Protestantsche kerkgenootschap de door art. 122 Regeeringsreglement vereischte overeenstemming ware te verkrijgen, zal nader moeten worden overwogen, wanneer de behoefte aan wijziging als vaststaande moet worden aangenomen.

Met betrekking tot den wensch, dat de Christelijk-Gereformeerde Kerk als zoodanig ook in Nederlandsch-Indië door de Regeering zal worden erkend, meent de ondergeteekende uit den loop der zaken te moeten opmaken dat de vraag, of die erkenning in den gewenschten zin behoort te worden toegelaten, niet urgent is. Nadat, naar aanleiding van de in Indië gerezen vraag, of gewenscht werd erkenning der Christelijk Gereformeerde gemeenten die er toen waren en later komen zouden, dan wel het geheel dier gemeenten, namelijk de Christelijk Gereformeerde kerk in Nederlandsch-Indië, als kerkgenootschap, door den Minister Keuchenius bij missive van 10 Juli 1889, litt. A¹, nº. 10 aan de Synodale Commissie van het Christelijk Gereformeerde Kerkgenootschap haar gevoelen was gevraagd over de wijze van uitvoering van het denkbeeld eener organisatie van de Christelijk Gereformeerde kerk in Indië, werd daaraan door die Commissie bij schrijven van 8 Februari 1890 voldaan, onder opmerking dat het gegeven advies geen officieel advies was, namens de Synode uitgebracht, vermits deze toen niet bijeen was. Daarop richtte voornoemde Minister bij missive van 22 Februari 1890, litt. A¹, nº. 25 aan de genoemde Synode andermaal een verzoek om definitief advies uit te brengen, doch aan dat verzoek is tot op heden niet voldaan. De aan de Synodale Commissie toegezonden bescheiden werden bij schrijven van 18 December 1896 van den heer dr. A. Kuyper terug ontvangen. Is uit de hier weergegeven loop van zaken geenszins eene behoefte aan urgente afdoening op te maken, evenmin is die af te leiden uit het feit dat de Christelijk Gereformeerde gemeente te Batavia, na hare erkenning als rechtspersoon (*Indisch Staatsblad* 1892 nº. 233), niet meer op een verzoek in hierbedoelden geest is teruggekomen. Intusschen stelt de ondergeteekende zich voor nopens dit onderwerp in nader overleg te treden met den Gouverneur-Generaal.

En eindelijk op blz. 18 aldus:

Hetgeen door de zending te Modjowarno ten bate van den inlander wordt gedaan, o. a. ook door de oprichting van een ziekenhuis en het verleenen van medische hulp, wordt door de Regeering met de meeste waardeering gadegeslagen. Zooveel in haar vermogen is, is zij bereid om die nuttige instelling te steunen, doch zij heeft in dat opzicht met zekere beginselen rekening te houden, alsook met de belangen der schatkist. De aan het ziekenhuis te Modjowarno verleende kostelooze verstrekking van geneesmiddelen is reeds als een vorm van subsidie te beschouwen. Niettemin bestaat bij den ondergeteekende geen bezwaar nader met den Gouverneur-Generaal in overleg te treden nopens de vraag of er, behalve hetgeen reeds van Regeeringswege gedaan wordt, aanleiding bestaat om bovendien nog eene geldelijke subsidie te verleenen. Evenwel geeft hetgeen in dit opzicht in het Voorloopig Verslag vermeld staat een minder juist beeld hoe deze zaak geloopen is. Toen de vorige Minister bij de behandeling der begrooting voor 1896, in antwoord op een desbetreffende vraag, antwoordde dat hij nader met den Landvoogd in overleg zou treden nopens eene subsidie voor het ziekenhuis te Modjowarno, genoot die instelling nog hoegenaamd geen hulp van Regeeringswege. Sedert werd kostelooze verstrekking van geneesmiddelen verleend, en dientengevolge trad de toekenning ook van eene geldelijke subsidie op den achtergrond, omdat die kostelooze verstrekking reeds als eene subsidie was te beschouwen.

Dat de tegenover de zending te Modjowarno gevolgde gedragslijn ook ten aanzien van andere dergelijke instellingen zal behooren te worden in acht genomen, spreekt vanzelf. Elk geval zal evenwel op zichzelf moeten worden beoordeeld, en telkens zal met de financieele gevolgen rekening zijn te houden.

Hierin was drieërlei opmerkelijk.

Vooreerst, dat deze geestelijke belangen thans niet alleen bij de artikelen, maar ook bij de *algemeene beschouwingen*, als deel van het *algemeen regeeringsbeleid* ter sprake kwamen.

Ten tweede, dat de toon der bespreking zoo veelszins van welwillendheid getuigde.

En ten derde, dat de bespreking zoo breed en zoo uitvoerig was. Men maakte er zich niet meer van af, maar toonde nu ook van regeeringswege in te zien, dat deze geestelijke belangen minstens even hoog stonden, als de quaestie van koffiecoogst of irrigatie.

Natuurlijk bleven er nog haken en oogen, en kwam er in dit breede antwoord nog allerlei voor, waarop captie viel te maken, maar wie wint op eenmaal alles? En ook was het begrijpelijk, dat het Departement van Koloniën den overgang uit den ouden in den nieuwen toestand geleidelijk wenscht te maken.

Bij de openbare beraadslaging gaf de antirevolutionaire partij dan ook van haar gunstigen indruk van dit antwoord blijk, door bij monde van den heer Kuyper, zich aldus uit te spreken:

Het derde punt dat ik wensch te behandelen is evenzoo eene zaak van *algemeen regeeringsbeleid* en, hoewel het voorheen hier wel de gewoonte was om het punt, waarop ik nu kom, te bespreken bij de afdeeling onderwijs, eere dienst en nijverheid, vindiceer ik mijn recht om het bij de algemeene beraadslaging te bespreken. Dit is ook geschied in het voorloopig Verslag en ten deele ook in de Memorie van Beantwoording. Het geldt nl. de vraag: welke positie Nederland als koloniale Mogendheid heeft in te nemen *in het religieuse vraagstuk*. Rakende dit vraagstuk nu, heeft de Minister van Koloniën in zijne Memorie van Antwoord eene zoó uitstekende verklaring afgelegd, dat ik hem voor dit zijn woord niet warm genoeg danken kan. Hij heeft nl. verklaard, dat deze vier groote dingen die voor elke koloniale Mogendheid immers het hoogste ideaal vormen: *beschaving*, *welvaart*, *rust* en *orde*, door de *Christelijke Zending*, krachtig worden bevorderd. Wie zoo schreef, *moest* dan ook wel als Minister van Koloniën tot de conclusie komen, dat de Christelijke zending zijnerzijds behoort gesteund te worden. Met een Minister die dit niet alleen in woorden zegt, maar ook door daden toont, gaan wij ten deze dan ook eene nieuwe aera te gemoet. En dit heeft de Minister getoond. Immers hij heeft in zake de medische zending verklaard, geneigd te zijn tot het verleenen van geldelijken steun. Zoo wil hij het zendingshospitaal te Modjowarno niet alleen gratis medicijnen blijven verschaffen, maar is ook niet ongeneigd om aan dat hospitaal zeker geldelijk subsidie bovendien te geven. En dit niet bij wijze van exceptie, maar onder bijvoeging, dat, indien aan dit denkbeeld gevolg wordt gegeven, die zelfde gedragslijn ook zoude behooren te worden gevolgd ten aanzien van andere soortgelijke instellingen.

In de tweede plaats heeft de Minister bij de nadere vestiging van ons rechtstreeksch bestuur op Nieuw-Guinea — iets wat ik zeer toejuich — getoond, rekening te houden met de wenschen, welke dienaangaande van de zijde der zendelingen zijn geuit. En eindelijk heeft de Minister bij voortduring zich bereid verklaard met eene herziening van art. 109 betreffende de positie der inlandsche Christenen niet langer te willen dralen, en nu de Staatscommissie op dit punt geen acht heeft geslagen, dit zelf te willen doen en er de aandacht ook van den Gouverneur-Generaal op te willen vestigen.

Intusschen, al kan ik uit dien hoofde het algemeene standpunt door de Regeering ten deze ingenomen toejuichen, daaruit volgt nog niet, dat ik de begripsbepaling daaraan in positieven zin door den Minister toegevoegd, zeer scherp genoeg belijnd vind. Die begripsbepaling toch wordt hierin gezocht, dat de Regeering, als niet confessioneel, geen rechtstreeksche propaganda mag maken voor eenige Christelijke leer. Nu legt, dunkt mij, een Minister een in officieel stuk zulk eene verklaring niet af, of er moet aanleiding toe bestaan. Veroorlove daarom de Minister mij de vraag: is er in het Voorloopig Verslag of daarbuiten iemand in deze Kamer aan het woord geweest, van welke zijde ook, die van den Minister gewild heeft, dat de Regeering als zoodanig voor eene bepaalde confessie propaganda zou maken? Zoo niet, wat doet die verklaring dan in de Memorie van Antwoord?

Er komt eene andere formule in diezelfde begripsbepaling voor, die mij beter bevalt, nl. deze: dat de Regeering geen inbreuk mag maken *op de godsdienstvrijheid*. Ook deze verklaring verrast niet. Wie had ze van dezen Minister anders verwacht? Maar toch doet het mij genoegen dat dit zoó kras en duidelijk in de Memorie van Antwoord staat. Daarmede toch heeft de Minister te gelijk zoo kras mogelijk het oordeel geveld over art. 122 van het Regeeringsreglement. Zie, er wordt in Indië geen inbreuk gemaakt op de godsdienstvrijheid van de Chineezen, van de Mahomedanen, van de Armeniërs, van de Joden of van de Roomsch-Katholieken. Die alleen zijn volkomen vrij, maar er wordt wel *en zeer ernstig, inbreuk gemaakt op de godsdienstvrijheid van de Protestanten*. Nu mag ik — voor zoover ik dit niet reeds van den Minister als persoon wist — na die uitspraak in zijne Memorie van Antwoord vertrouwen, dat ook hij zulk een inbreuk op de godsdienstvrijheid met mij zal wraken en afkeuren. Maar kome het ook hier van woorden tot daden en worde aan dezen misstand hoe eer hoe beter een einde gemaakt.

Wat toch is het geval. Op de summiere verklaring in het Voorloopig Verslag voorkomende, dat alle in Indië gevestigde Christenen, die niet bekend staan als Roomsch-Katholiek, beschouwd moeten worden als leden der Protestantsche gouvernementskerk, schijnt de Minister geen redres noodig te achten. Waarop grondt zich nu deze zijne onthouding? Hierop, dat al wie niet tot de Protestantsche gouvernementskerk wil blijven behooren, vrij is er zich van af te scheiden. De Minister verklaart op dien grond niet goed te begrijpen, welk bezwaar hier schuilt, omdat wel alle Protestanten worden geacht tot die Protestantsche gouvernementskerk te behooren, maar alleen zoolang ze zelven niet vrijwillig verklaren, er zich van te willen afscheiden. Wat dit punt nu betreft, heb ik er reeds bij eene vorige discussie op gewezen, dat wie aanvrage doet om echtscheiding, daarmede zelf de verklaring aflegt dat hij met die vrouw getrouwd is, zoo nu ook houdt elke aanvrage om afscheiding van een bepaald kerkgenootschap *eo ipso* altoos die erkenning in, *dat men daartoe behoort*. En juist die erkenning mag men in casu niet geven. Het zal den Minister uit de stukken, door mij aan de Regeering teruggezonden, dan ook blijken, dat de Gereformeerden, die èn te Soerabaija èn te Batavia weigerden te erkennen, dat ze als tot de gouvernementskerk behoord hadden, en dus niet konden aanvragen om daarvan afgescheiden te worden, op dien grond niet het recht konden verkrijgen om een eigen kerk te formeeren.

Hoe is derhalve op dit oogenblik onder de vigueur van art. 122 van het Regeeringsreglement de toestand? Zoo, dat ten eerste art. 1 van het desbetreffend Koninklijk besluit zegt: »de Protestanten in Nederlandsch-Indië vormen te zamen één kerkgenootschap". Maar nu vraag ik wel aan den Minister zelven en allen leden der Kamer: wat geeft der Regeering het recht zoo iets te bepalen? Wat gaat het haar aan, in hoe vele soorten van kerken de Protestanten zich gelieven te verdeelen? En toch wordt zulk een dwaas artikel gehandhaafd. De regeering maakt uit, dat ieder, die op Indischen bodem gedoopt of aangenomen is, *eo ipso* behoort tot dit door haar zelve gesticht kerkgenootschap. En ook hier weder vraag ik: wat gaat het de Regeering aan, of iemand hier of elders gedoopt is, en tot welke kerk hij op grond van die doop zal behooren? Maar het reglement stoort zich hier niet aan, en zegt in art. 5, dat er een bestuur is over de Protestantsche gemeenten; in art. 9 dat de belangen van al de Protestantsche gemeenten onder dit kerkbestuur ressorteeren; in art. 11, dat *alle* kerkeraden van Protestantsche gemeenten in Nederlandsch-Indië door het intermediair van dit bestuur moesten correspondeeren met de Regeering. In den bekenden bundel *Verandering der verordeningen betreffende de Protestantsche kerken in Nederlandsch-Indië* staat op bladz. 34 zelfs dat correspondentie door alle kerkeraden, *geene uitgezonderd*, moet worden gevoerd door het kanaal van het kerkbestuur. En nog verder gaat men op de bladz. 137 en 138 van dien bundel, waar gezegd wordt, dat alle *Evangelische* of *Protestantsche gemeenten* te zamen onder dit één kerkbestuur thuis hooren, dat alle speciale belijdenissen door de Regeering als *secte-namen* worden beschouwd. Wat recht heeft nu toch de Regeering om, als ik Gereformeerd of Luthersch ben te zeggen: »gij zijt een sectaris", en zulks nog wel in een officieel stuk.

Nu weet ik wel, dat deze Minister dit niet gedaan heeft, maar er blijft toch eene zekere continuiteit in het Regeeringsbeleid, zoolang men er zich niet van losmaakt, en zoo moet ik ten deze wel bij den fungeerenden Minister aankloppen.

Uit het aangevoerde toch blijkt mijns inziens duidelijk dat men in Indië nog wel terdege alle Protestanten onder deze dwangbepaling opneemt. Nu voelt de Minister zelf misschien niet zoo sterk, wat iemand er tegen kan hebben om bij de Protestantsche gouvernementskerk gerekend te worden. Maar hij gelieve dan van mij de verzekering aan te nemen, dat vele Gereformeerden, Lutherschen en Doopsgezinden er nog altoos prijs op stellen zich zelven overeenkomstig de beginselen van hunne eigen belijdenis te organiseeren, en waar zij dit doen, daar hebben zij noodig eigen kerkeraden en eigen bediening van het sacrement. Dit alles is thans niet voor hen te verkrijgen, eenvoudig wijl men zich niet als eene eigene Protestantsche gemeente kan constitueeren, of volgens de artikelen van het straks besproken reglement, valt men toch weer onder het één kerkbestuur, waartoe *alle* Protestantsche gemeenten volgens het Koninklijk besluit moeten behooren. Immers vraagt men: wat is volgens het uitgevaardigde reglement op het bestuur van de kerken, voor de Regeering het officieele kenmerk, van eene Protestantsche gemeente, dan luidt het antwoord (zie bladz. 137 van den bundel), dat men zich houdt *aan de leer van het Evangelie en het Protestantsche beginsel belijdt*. Nu houdt eene Gereformeerde gemeente zich aan de leer van het Evangelie, en hij belijdt het beginsel van het Protestantisme. Hij beantwoordt dus volkomen aan het gestelde kenmerk en ze behoort alzoo volgens het reglement tot de Protestantsche gemeenten.

Hierop antwoordde de Minister van Koloniën op 18 Nov. dit:

Is de quaestie van den godsdienstigen toestand der Europeanen in Indië niet hoofdzakelijk eene Indische? Bestaat bij de Lutherschen, de Doopsgezinden, de Ned. Gereformeerden, of bij wie dan ook, eene sterke neiging tot afscheiding, op eene wijze die met hunne overtuiging en gevoelens strookt, dan zullen zij wel in de eerste plaats in Indië daarvan doen blijken, en schijnt pas in de tweede plaats 's lands raadszaal voor zoo iets aangewezen.

Nu is het mij niet bekend, dat op dit oogenblik dergelijke strooming *in Indië* bestaat. Wel weet ik dat indertijd daar enkele requesten zijn ingediend, maar tevens meen ik te weten, dat degenen die zich afzonderlijk wenschten te vestigen, het voorbeeld hebben gevolgd van die Christenen in Indië, die den weg van rechtspersoonlijkheid hebben ingeslagen, zooals o. a. geschied is door de leden van de Engelsche kerk en de Armenische Christenen.

Daarmede wordt wel niet voldaan aan den wensch van den eersten geachten spreker, maar betreft het hier niet in hoofdzaak de vraag of zoodanige oplossing voldoet aan den wensch van de betrokken Christenen in Indië?

Mocht dit niet het geval zijn, en zulks door hen aan den Gouverneur-Generaal worden medegedeeld, zoodat alsdan de medewerking der Regeering noodig werd, dan kan de geachte spreker verzekerd zijn, dat ik ernstig in overweging zal nemen wat verder in deze te doen is. Verre van mij de wensch om kunstmatig te vereenigen, wat niet bij elkander behoort. Maatregelen met dergelijk doel genomen, dragen toch de kiem van ontbinding in zich. Waar thans zoo vele groote quaestiën op den voorgrond staan, schijnt deze quaestie, althans voor het oogenblik, van minder urgentie.

Wat nu betreft mijn antwoord op de in het Voorloopig Verslag gestelde vraag aangaande de houding van de Regeering ten opzichte van de zending, werd mij de wedervraag gedaan: waaruit gebleken zou zijn van den wensch der Kamer dat de Regeering zich zou inlaten met het maken van propaganda? Het was mij bekend dat de geachte spreker dien wensch niet koestert. Zijne belangrijke rede van het vorige jaar heb ik niet alleen met belangstelling aangehoord, maar ook met de belangstelling die zij verdiende herlezen.

Maar ik wensch te doen opmerken dat de vraag in het Voorloopig Verslag zeer algemeen gesteld was en dat ik, ook uit deferentie voor de Kamer, die in het algemeen moest beantwoorden. Waar aan den Minister gevraagd werd eene verklaring omtrent de houding, die de overheid naar zijne meening tegenover de zending — die uitdrukking vind ik niet gelukkig, want de Regeering staat niet *tegenover* de zending — en in het algemeen als vertegenwoordigster eener Christelijke natie behoort aan te nemen, meende ik ook een algemeen antwoord te moeten geven. En ik geloof nog dat, al moge het niet gelegen hebben in de bedoeling van den vrager om het gegeven antwoord te krijgen, het toch met het oog op velen, die minder indachtig zijn aan politieke overwegingen dan aan hun geloofsijver, goed is dat er op gewezen wordt dat wij wel zijn eene Christelijke natie die Indië regeert, maar dat de bevolking van Nederlandsch-Indië geen Christelijke is. Wij besturen in Nederlandsch-Indië niet een Christenvolk, en daarnaar moeten wij ons gedragen. Vooral is zulks van belang wat betreft onze houding tegenover inlandsche godsdienstleeraars. Goeroes en andere Mohamedaansche geloofsdrijvers maken van elke gelegenheid gebruik om de bevolking op te zetten tegen het Europeesch bestuur door wantrouwen en ontevredenheid te kweeken.

En zou het nu niet voor hen eene schitterende gelegenheid zijn om dat wantrouwen te voeden, wanneer de Regeering alweek van haar hooger standpunt, dat zij was ook eene Regeering voor hen? Ook ten aanzien van hen moeten wij geen voet geven aan het verwijt dat de Regeering als zoodanig zich zou mengen in zaken van godsdienst. Immers, aan al onze onderdanen in Nederlandsch-Indië is vrijheid van godsdienst gewaarborgd. Indirect daarentegen te reageeren zou natuurlijk niet goed zijn. Maar eene welwillende houding jegens de zending is mijns inziens heel wat anders. En de steun der Regeering, ook geldelijk, waar zij optreedt, zuiver onderwijzend, genezend, zij der zending verzekerd. Ik wensch hier er op te wijzen dat bij voorbeeld aan de zending te Modjowarno niet alleen geneesmiddelen worden verschaft, maar ook indirect geldelijke hulp.

In het *Maandbericht* no. 10 van het Nederlandsch Zendelinggenootschap, waarin een zeer belangrijke brief van mevrouw Beivoets—van Ewijck voorkomt over de opleiding van inlandsche ziekenverpleegsters, leest men op bladz. 178, dat vier inlandsche vrouwen aan dat gesticht worden opgeleid tot vroedvrouwen en tevens dat de geldelijke ondersteuning daarvoor gegeven, beschouwd wordt als eene uitredding uit veel geldelijke zorg.

Die verdienstelijke schrijfster zegt daar:

»Indien wij toch in deze tijden de toelagen voor de opleiding der meisjes hadden moeten missen, dan zou bij een steeds toenemend aantal patiënten en daaraan gepaard gaande uitbreiding van personeel en gebouwen, onze geldelijke toestand zeer zorgelijk zijn en weldra onhoudbaar blijken."

Ik wensch — en ik ben overtuigd dat de Indische Regeering dat ook doet — dat velen dit voorbeeld zullen volgen, omdat op die wijze, beter dan door het inrichten van scholen door menschen die minder toewijding voor de zaak hebben dan deze personen toonen, met weinig geld veel goeds kan gedaan worden en omdat het voorbeeld van een Europeaan, die zich geheel wijdt aan de verspreiding van geluk en welvaart onder de hem omgevende bevolking, op die bevolking een diepen indruk maakt. Ik herinner mij hoe, toen onder de Batta's eene zending werd opgericht op de Oostkust van Sumatra, de menschen daar niet konden begrijpen, dat de zendeling om iets anders kwam dan een landcontract te sluiten of eigen voordeel te bejagen. Eerst langzamerhand zijn zij tot de conclusie gekomen dat de zendeling uitsluitend te hunnen bate kwam. Wanneer eenmaal dat vertrouwen gewonnen is, kan zulk een zendeling soms veel meer doen dan dikwijls een ambtenaar. Maar zelfs die gunstige overtuiging aangaande deze doet geenszins de verplichting der Regeering wegvallen om er voor te waken dat op plaatsen, waar de vestiging van een zendingsstation misschien bezwaren zou inhebben, moeilijkheden voorkomen worden, die aanleiding zouden kunnen geven tot het zenden van expeditiën of politietroepen.

Waar gezegd wordt dat er in zooverre rechtsongelijkheid is, dat de Mohamedaansche propaganda niet geweerd wordt, daar komen wij op een van de moeilijkste punten, die deze quaestie biedt. Men vergete niet dat de Mohamedanen in Indië thuis zijn, en dat die propaganda zich onder allerlei vormen kan voordoen en gemaakt wordt door heen en weer trekkende lieden, die moeilijk te kennen zijn. Zoo kon de afgevaardigde uit Rotterdam spreken van duizenden. Wilde men in het Regeerings-reglement bepalen, dat hunne toelating aan de goedkeuring der overheid moet onderworpen worden, dan zou men voor groote moeilijkheden komen.

Indertijd zijn daaromtrent in Indië plannen geopperd, die nog niet zijn kunnen worden verwezenlijkt; ik zal echter mijne voorshands niet groote bekendheid met deze aangelegenheid trachten te vergrooten en nader overwegen of door partieele wijziging van het Regeeringsreglement in dit opzicht iets kan gedaan worden.

Datzelfde geldt ook voor wat betreft eene eventueele wijziging van art. 109 van het Regeeringsreglement, met het oog op den rechtstoestand der inlandsche Christenen; ook omtrent dit onderwerp zal eerst later kunnen worden beslist.

De winste is alzoo niet gering.

Erkend dat we hier staan niet voor particuliere belangen van eenige Zendingsvrienden, maar voor een beginsel van gewichtig *algemeen regeerbeleid*.

Welwillende toenadering van beide zijden.

De medische Zending in beginsel van regeeringssteun verzekerd.

Op betering van de rechtspositie der inlandsche Christenen uitzicht gegeven.

In Nieuw-Guinea een betere toestand in het leven geroepen.

Regeling der kerkelijke quaestie toegezegd.

Is dit niet metterdaad het zich ontsluiten van een nieuwe aera, waarop alleen de zaak van de Heidensche offerfeesten op Lombok nog een pijnlijke schaduw werpt?

Het gaat alles *piano*, en zelfs *pianissimo* in onze regeeringen, vooral bij Koloniën.

Maar wie geduld weet te oefenen, en volharding bezit, zal toch ten slotte ook op dit terrein betere beginselen zien zegevieren.

De eerste goede stap is nu gedaan, en andere zullen volgen.

In ons nummer van 5 Dec. geven we het overige debat.

Uit de Pers.

Over het gebruik der *Christelijke Vrijheid* schrijft de heer Dr. H. H. Kuyper in de *Friesche Kerkbode*, dit:

Thans komen wij toe aan het laatste stuk van onze uiteenzetting der Christelijke vrijheid, n.l. welk gebruik Gods kind van deze vrijheid te maken heeft. Immers al is het volkomen waar, dat God de Heere in Zijn woord het vrij gebruik van middelmatige dingen ons toestaat, ook deze vrijheid is gebonden aan vaste regelen, die God zelf ons geeft, en waaraan de conscientie om Gods wille onderworpen is. Hoe sterk dan ook onze Vaderen aan de eene zijde handhaafden de vrijheid in het gebruik van middelmatige dingen, omdat deze in zich zelf noch goed noch kwaad waren, ze voegden er altoos aan toe, dat zoodra de mensch deze dingen gebruikte, ze ophielden middelmatig te zijn en goed of kwaad werden naar het gebruik of misbruik dat er van gemaakt werd.

De mensch is een zedelijk wezen; aan alles wat hij doet deelt zich daarom een zedelijk karakter mede. En al zijn vele dingen op zich zelf beschouwd noch goed noch kwaad, als eten en drinken, slapen en wandelen, zoodra de mensch eet en drinkt, slaapt of wandelt, doet hij dit òf naar de ordinantie Gods en dan is het goed, òf hij doet het tegen de ordinantie des Heeren en dan is het zonde. De wet Gods bestrijkt, mits diep opgevat, heel het menschelijke leven; ze laat niet toe een scheiding tusschen het geestelijke en het natuurlijke leven, alsof alleen het eerste aan God toebehoorde en het tweede aan de vrijheid van den mensch was overgelaten; ze eischt in het eerste en groote gebod, dat de mensch geheel met hoofd en hart, met ziel en lichaam, met tijdelijke en eeuwige gaven zijn God diene en liefhebbe. In dien zin stemmen wij van harte in met hetgeen door Prof. Geesink in zijn oratie over de Ethiek in de Gereformeerde theologie is gezegd, dat er voor den Gereformeerde geen *adiaphoron*, geen onverschillige zaak bestaat.

Dit strijd niet met hetgeen wij eerst geschreven hebben omtrent de middelmatigheid van die dingen, die God de Heere ons niet gebiedt of verbiedt in Zijn Woord. Eten en drinken is een op zichzelf onverschillige zaak. God schrijft onder het N. T. nergens voor, dat men zich van eenige spijze of drank heeft te onthouden. Alle gave Gods is goed. Wie dus toch in eenige spijze of eenigen drank op zichzelf zonde ziet, gaat in tegen de vrijheid, die God zelf ons gunt. Maar daarom is eten en drinken niet onverschillig, want God de Heere wil, dat we eten en drinken zullen, om ons tijdelijk leven in stand te houden. En ook de wijze, waarop wij eten en drinken raakt wel degelijk het gebod des Heeren. Alle gebruik van voedsel zonder er God voor te danken als den Gever, alle overdaad in eten of drinken, waardoor we ons lichaam benadeelen, alle verkwisting en weelde, waardoor de buik tot een god wordt gemaakt, is door den Heere verboden. Zelfs bij een schijnbaar zoo onbeteekenende zaak als eten en drinken, geeft de Heere ons wel degelijk regelen, waaraan we in het gebruik ons te houden hebben.

Nu laat het bestek onzer artikelen niet toe, dat wij voor elk dezer middelmatige zaken aantoonen, aan welke regelen de Christenen bij het gebruik gebonden zijn. Wij schrijven geen Gereformeerde Casuistiek. Maar wel willen wij tot voorlichting der conscientie wijzen op drie hoofdregels, die de Heilige Schrift zelf ons aan de hand geeft. En wie aan deze regels zijn eigen leven toetst, zal het gemakkelijkst kunnen nagaan of deze Christelijke vrijheid door hem gebruikt wordt naar Gods wil of niet.

De eerste regel is deze: *al wat uit het geloof niet is, dat is zonde*, (Rom. 14 : 23). Op dezen regel bestaat geen uitzondering, en de Apostel past dien regel toe niet alleen op geestelijke dingen, als bidden, goede werken doen, enz., maar zelfs op het eten van vleesch. Want er gaat vooraf: Wie twijfelt indien hij eet, is veroordeeld, omdat hij niet uit het geloof eet. Wel past men in onze dagen vaak deze woorden toe op het Avondmaal en meent, dat hier sprake is van een eten van het brood des Heeren, maar wie den samenhang naleest, zal zien dat hier van het Avondmaal met geen woord melding wordt gemaakt. De Apostel spreekt hier over de Joodsch gezinde Christenen, die meenden, dat het onderscheid tusschen reine en onreine dieren nog niet was opgeheven en zich daarom onthielden van al wat de wet van Mozes verbood. Dezulken stonden nog niet in het »volle geloof", ze misten het rechte inzicht in de Christelijke vrijheid. En nu spreekt de Apostel uit, dat wanneer dezulken dan toch tegen hun conscientie-overtuiging in, bijv. zwijnenvleesch eten, dit *voor hen* zonde was, ook al was door God den Heere onder het N. T. het onderscheid in spijzen weggenomen.

Met dit »geloof" is dus niet bedoeld het zaligmakende geloof, want dit veronderstelt de Apostel, dat ook deze zwakke broeders bezitten, maar het geloof, dat God de Heere ons deze Christelijke vrijheid geschonken heeft. Waar dat geloof ontbreekt, of waar men nog twijfelt, moet men zich van het gebruik dezer dingen onthouden. Want wie tegen de overtuiging van zijn geweten ingaat, ook al dwaalt dit geweten, doet zonde tegen God. »Alle dingen zijn wel rein, maar het is kwaad den mensch, die met aanstoot eet".

In het gebruik van zulke middelmatige zaken mag men dus elkander geen dwang aandoen. Wie van God den Heere het geloof in deze vrijheid ontving en daarom haar gebruiken durft zonder beschuldiging van zijn geweten, die moet de zwakke broeders, die deze vrijheid nog niet kennen, daarom niet hooghartig veroordeelen of willen dwingen om tegen hun conscientie in te handelen. »De een gelooft wel, dat men alles eten mag, maar die zwak is, eet moeskruiden. Die daar eet, verachte hem niet, die niet eet". Men moge trachten dezulken voor te lichten uit Gods Woord; men moge pogen hen op te heffen tot het hoogere standpunt, waarop men zelf staat; maar men eerbiedige hun conscientiebezwaar en veroordeele hen niet.

Maar dan ook omgekeerd mogen degenen, die zulke conscientiebezwaren hebben en meenen voor zichzelf zich van deze middelmatige dingen te moeten onthouden, niet heerschen over degenen, die een dieper inzicht in deze vrijheid hebben ontvangen. Omdat iemands conscientie hem zegt, dat het gebruik van alcoholische dranken *voor hem* zonde is, daarom mag hij deze wet niet aan anderen als een last Gods opleggen. »Die daar niet eet, oordeele hem niet, die daar eet, want God heeft hem aangenomen."

En bovenal volgt uit dezen regel, dat Gods kind bij *alles* wat gij doet, *voor zichzelf* nauw te onderzoeken heeft, of hij het doet uit het geloof, dat God de Heere hem deze vrijheid schonk, of omdat de begeerlijkheid des vleesches hem drijft. De christelijke vrijheid ook ten opzichte van middelmatige dingen is een *geestelijke* zaak, een zaak, die in de conscientie tusschen God den Heere en de ziel moet worden uitgemaakt. En zoolang men voor zichzelf ook maar twijfelt, of iets geoorloofd is, behoort men zich te onhouden. Wie op dat standpunt staat, zal dan ook niet licht in zonde van losbandigheid of wereld-gelijkvormigheid vervallen. Want wie handelt uit het geloof, handelt niet licht tegen den uitdrukkelijken wil des Heeren. Het geloof beschouwt deze vrijheid als een kostelijke gave Gods, die niet misbruikt moet worden tegen den wil des Heeren, maar die gelijk elke gave Gods moet gebruikt worden tot eere Gods en onzen naaste tot stichting.

Voor dit laatste stuk zoowel als voor de geheele bestudeering van dit onderwerp aan den schrijver onze dank.

Officieele Berichten.

Met verkorting uit het Kerkblad van 26 November.

Kort Verslag van de Vergadering der Classis Deventer, gehouden 4 November 1897.

De kerk van Enter heeft behoefte aan raadgeving aangaande een lidmaat der gemeente, die hulppostbode is geworden en nu op den Rustdag moet rondgaan. Resultaat der gedachtenwisseling over deze zaak is: Van censuur kan geen sprake zijn, maar door den kerkeraad behoort alle zedelijke invloed aangewend of uitgeoefend te worden, opdat de man naar eene andere betrekking moge uitzien ten einde in zijne behoefte te voorzien.

Kort Verslag van de Vergadering der Classis Apeldoorn, gehouden op 10 November 1897 te Apeldoorn.

Komt in behandeling de Emeritaatsaanvrage van Ds. G. Ringnalda, dienaar des Woords in de Geref. kerk van Apeldoorn B. Na langdurige bespreking wordt het voorstel aangenomen: »De Classis Apeldoorn, handelende van de financieele verplichtingen jegens den dienaar des Woords, door wien Emeritaat werd aangevraagd, wanneer hij emeritus zal zijn geworden, besluit:

»10. dat de kerk Apeldoorn B voorloopig ƒ 200 betale tot dit Emeritaatstraktement;

20. dat, na eventueele ineensmelting, de kerk van Apeldoorn de regeling van de Emeritaatstraktementen ter nadere regeling aan het oordeel van de Classis onderwerpe."

Na gegeven advies van en toestemming der BB. deputaten Synodi zal de Classis Apeldoorn ƒ 50 's jaars bijdragen; en het resteerende door den kerkeraad van Apeldoorn B bij de Prov. Synode verzocht en aangevraagd worden.

Door een der kerken wordt advies gevraagd inzake de verbleude toestemming eener andere